

سیاست‌گذاری قضایی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تهدید فساد اقتصادی (با محوریت پیشگیری و شفافیت)

آیت‌اله اسماعیلی* / الماس اسلامی**

چکیده

فساد اقتصادی، از جمله تهدیداتی است که برای کشورها و دولت‌ها وجود داشته و باعث نوعی بدبینی در افکار عمومی و نارضایتی شده است. با تدابیر پیشگیرانه و قراردادن اطلاعات مالی در دسترس عمومی و ایجاد شفافیت به نوعی می‌توان بخشی از این اعتماد را جبران نمود. اتخاذ سیاست‌های کیفری و مجازات مجرمین یکی از مهمترین اقدام دولت‌ها در طول تاریخ بوده است. تفسیر، تبیین و تطبیق قوانین به موارد خاص بر عهده قضات است. در سیاست‌قضایی جمهوری اسلامی ایران به پیشگیری و شفافیت تأکید ویژه شده که بخشی از آن در سند تحول آمده است، از جمله می‌توان به ویژگی قضات و استقلال آنها، محاکم ویژه، تعدد قضات و ... اشاره داشت. ابلاغ مواجهه انقلاب اسلامی ایران با جنگ اقتصادی و تحریم از سوی دشمن به عنوان تاکتیک کوتاه‌مدت و راهبرد بلندمدت نظام اقتصادی کشور توسط رهبر معظم انقلاب، بر اهمیت این تحقیق افزوده است. این پژوهش درصدد آن است که سیاست‌گذاری قضایی جمهوری اسلامی را در مواجهه با تهدید فساد - اقتصادی با محوریت پیشگیری - شفافیت بررسی نماید. روش انجام پژوهش به صورت کتابخانه‌ای، اسنادی و با بررسی کتب، پژوهش‌های انجام شده، پایان‌نامه‌ها، مقاله‌های مرتبط می‌باشد. سؤال اصلی این است که تأثیر شفافیت - پیشگیری سیاست‌قضایی در مواجهه با فساد اقتصادی چگونه است؟ نتایج پژوهش بیانگر آن است که با بهره‌گیری از روش‌های پیشگیرانه همچنین شفافیت‌های پیش‌بینی شده در قانون و رفع تعارض منافع تا حدود بسیاری می‌توان از فساد اقتصادی و تهدیدهایی که برای کشور ایجاد می‌کند کاست.

کلید واژه‌ها

سیاست‌قضایی، تهدید، فساد اقتصادی، پیشگیری، شفافیت.

* دانشجوی دکتری فقه و حقوق اسلامی، مدرس گروه معارف دانشگاه خاتم‌الانبیاء(ص)، تهران، ایران
esmaeilayat4@gmail.com

** دکتری علوم قرآن و حدیث، مدرس گروه معارف دانشگاه خاتم‌الانبیاء(ص)، تهران، ایران.

مقدمه

دانش حقوق، اهداف حقوق کیفری و عدالت اجتماعی از مفاهیم مهم ابزار سیاست گذاری هستند. قوانین به طور کلی به تبیین اصول و مبانی کلی نظام کیفری می پردازند. تفسیر، تبیین و تطبیق قوانین به موارد خاص بر عهده قضات است. اصل بر این است که سیاست جنایی قضایی منطبق بر سیاست جنایی تقنینی و در راستای آن پیش می رود، در میدان عمل قضات در مقام اجرای قوانین با استفاده از تفسیر قضایی و با در نظر گرفتن برخی ملاحظات و مسلمات عینی پیرامون هر مورد خاص، رویکردی متفاوت از سیاست گذاری جنایی تقنینی در پیش می گیرند. سیاست گذاری کیفری، در راستای کنترل و مدیریت جرائم در حوزه های پیشگیری، ضمانت اجرا و درمان است که در چارچوب یک نظام حقوقی معنا پیدا می کند و هر چه این سیاست گذاری کیفری منسجم، نظام مند، جامع، مبتنی بر عقلانیت و پربازده باشد، نظام عدالت کیفری در نیل به اهداف خود موفق خواهد بود. اتخاذ سیاست های کیفری و به مجازات رساندن مجرمین، یکی از مهمترین دستور کارهای دولت ها در طول تاریخ است. سیاست گذاری جنایی مقنن، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، با تحدید اختیارات قضایی، درصدد جلوگیری از استبداد قضایی، حفظ حقوق جامعه، بزه دیده و بزه کار می باشد. از عوامل مخدوش کننده، استقلال یا بی طرفی دادرس، داشتن شغل دیگری همزمان با تصدی منصب قضا، می تواند باشد. از مرسوم ترین ابزارهای مبارزه با تعارض منافع، اعمال محدودیت در شغل دوم است و در کشورهای متعددی به کار رفته است، و همچنین جلوگیری از مخدوش شدن اعتماد عمومی به قضات، مبنای ممنوعیت آن ها از اشتغال به امور تجاری و فعالیت در بنگاه های اقتصادی است.

اقتصاد، هدف جامعه ی اسلامی نیست، اما در برابر تهدیده ها، اقتصاد قوی، عامل مهم سلطه ناپذیری و نفوذ ناپذیری کشور است، و بدون آن نمی توان به هدف ها رسید. تهدید، مجموعه اقداماتی است که اهداف و ارزش های حیاتی یک کشور را با هدف تغییرات اساسی، مورد هجوم قرار می دهد، و نقطه مقابل امنیت است. در نظریه نای، ابعاد و مولفه های قدرت نرم، بیشتر حول عوامل پیشرفت و رشد اقتصادی، رفتار پنهان و غیرملموس در اقتصاد، نخبگان اقتصادی، مشارکت مردمی می چرخد. (دشتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴).

اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری ^(مدظله العالی) به ادبیات اقتصاد ایران افزوده شد. یکی از محورهای مورد تاکید مقام معظم رهبری ^(مدظله العالی) در تبیین ابعاد و مولفه های اقتصاد مقاومتی، مردمی کردن اقتصاد و توانمندسازی بخش خصوصی برای ایفای نقش محوری در اقتصاد کشور است. (عباس نیا و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۴-۱۱۵). با خصوصی سازی و مردمی نمودن اقتصاد، می توان گامی موفق در پیشگیری از تهدید و آثار تحریم و جنگ اقتصادی دشمن، و همچنین گامی در راستای -

پیشگیری از مفاسد اقتصادی برداشت. در کشور، در زمینه پیشگیری از جرم، پیش‌نویس اولین لایحه پیشگیری از جرم در سال ۱۳۸۱ تهیه و سال ۱۳۹۴ در مجلس شورای اسلامی تصویب شده است. قدیمی‌ترین نوع پیشگیری، پیشگیری کیفی است. جرائم اقتصادی، تأثیر مستقیم برگسترش بزهکاری در جامعه و تهدیداتی که نسبت به ثبات و امنیت جوامع، ارزش‌های اخلاقی و حقوقی، توسعه پایدار اقتصادی و حاکمیت قانون دارد. نتایج فرمایشات مقام‌معظم رهبری (مدظله‌العالی) بین سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۸ گویای این است که: رویکرد دشمنان به‌ویژه آمریکا از حوزه رویارویی نظامی و مستقیم به رویارویی اقتصادی، تبدیل شده است. ایالات متحده آمریکا، ضمن اعمال تحریم‌های یکجانبه، به دنبال متقاعد کردن سایر کشورها نسبت به تحریم ایران از طریق استفاده از ابزار دیپلماسی در راستای جنگ اقتصادی است. با توجه به تهدیدها و تحریم‌های اقتصادی، پیشگیری از فساد اقتصادی بیش از پیش مورد توجه است. برای سالم بودن یک نظام اقتصادی، وجود شفافیت در ابعاد مختلف، شرط لازم است. شفافیت اقتصادی باعث سلامت اقتصادی و کاهش فساد می‌شود. مهم‌ترین موضوعات اقتصادی که با شفافیت مرتبط می‌شوند، شامل: ۱- بنگاه‌های اقتصادی، ۲- منابع و ثروتهای ملی، ۳- قراردادهای دولتی، ۴- خصوصی‌سازی.

فرآیند مقابله با مفاسد اقتصادی، شامل مراحل تشخیص و پیشگیری، مقابله و مجازات است. در قانون مجازات اسلامی با توجه به مجموع مواد ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹ قانون، مصادیق حصری جرایم اقتصادی را می‌توان بدست آورد. در قانون جدید مجازات اسلامی قائل به یک نوع دسته‌بندی جرایم اقتصادی با توجه به مبالغ آن، موضوع جرم بود و بر این اساس آنها را به خرد، متوسط و کلان تقسیم نمود. قانونگذار در مبارزه با جرایم متوسط و کلان با تدابیر کیفی سخت‌گیرانه در تعیین و اجرای مجازات، مانند الزام به تشهیر مجرمین اقتصادی کلان، محرومیت مجرمین اقتصادی متوسط و کلان از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات و محرومیت از امتیاز شمول مرور زمان تعقیب و اجرای مجازات، تلاش نموده تا بر حتمیت و قطعیت اجرای مجازات، به منظور پیشگیری کیفی از جرم اقتصادی تأکید نماید. (قانون مجازات اسلامی، مواد ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹)

۱- پیشینه

حیدری و همکاران، (۱۳۹۷) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد «اصول پیشگیری غیرکیفری از جرم»، بیان می‌کنند که: اصول بنیادین پیشگیری غیرکیفری از جرم در دو قسم، اصول نظری (دانش‌محوری و حقوق بشرمدار) و اصول کاربردی (حضور همه‌جانبه دولت، مشارکت‌پذیری، پایداری) تبیین شده است.

کاشانی و فتحی‌زاده، (۱۳۹۸) در مقاله «اصل شفافیت در معاملات دولتی و افراد»؛ شفافیت را موجب مسدود شدن راهکارهای تقلب و تبانی در معاملات، اختلاس، ارتشاء، رانت‌جویی، هدر رفتن منابع مالی دولتی و نظایر آن تا حد زیادی می‌دانند. یکی از بزرگ‌ترین راهکارهای جلوگیری از فساد در نظام مالی و اقتصادی هر کشور شفاف‌سازی و قانونمندسازی فرایند انجام معاملات است. در کشور، پیشگیری از فساد در معاملات دولتی از سال‌های ابتدایی تشکیل مجلس پس از مشروطه مورد توجه و تأکید قانونگذار از دو منظر ۱- از طریق تصویب قوانین و مقررات. ۲- از طریق وضع قوانینی در راستای مبارزه با جرم بوده است.

جانی و همکاران، (۱۳۹۷) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد «بررسی ابعاد شفافیت اقتصادی در اقتصاد - اسلامی» شفافیت اقتصادی را از موضوعات با اهمیت در هر نظام اقتصادی به شمار آورده، وعدم وجود عنصر شفافیت لازم در بازارها، فساد و باطل شدن عقود را به همراه داشته و موجب غرر و ضرر در بازارها و مشکلات اقتصادی از قبیل کاهش ارزش پول، افزایش قیمت‌ها، کاهش تولید و توزیع غیرعادلانه می‌شود.

خسروآبادی و همکاران، (۱۳۹۹) در رساله دکتری «جایگاه عدالت اجتماعی در الگوی سیاست‌گذاری - کیفی؛ بررسی مقررات کیفری اسلام و اسناد حقوق بشر و مقایسه آن با رویکرد جمهوری اسلامی ایران»، یکی از مفاهیم مهم در ابزار سیاست‌گذاری و دانش حقوق، را عدالت اجتماعی دانسته است، و به عنوان بنیادین‌ترین مبنا و زاینده‌ترین منبع در سیاست‌گذاری کیفی می‌داند.

علیمردانی و همکاران، (۱۳۹۸) در رساله دکتری «تحلیل اختیارات قضایی از منظر سیاست‌جنایی ایران» اشاره دارند که، سیاست‌جنایی مقنن، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، اختیارات قضایی محدود شده است. کاهش اختیارات در مرحله تعقیب، موجب انتقال اختیارات به مرحله صدور حکم می‌شود و کاهش اختیارات قضایی، در مرحله تعیین مجازات، می‌تواند موجب اثرگذاری آن در مرحله احراز مجرمیت شود. به این ترتیب، ممکن است بین سیاست‌جنایی تقنینی و قضایی تطابق وجود نداشته باشد.

نریمانی و همکاران، (۱۳۹۹) در پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد «نقش مشارکت شهروندان در افشای فساد اقتصادی ایران و آمریکا»، بیان می‌نمایند که رویکرد سیاست‌جنایی هر کشور را در حوزه‌های مختلف تقنینی، قضایی، اجرایی و... در برخورد با فساد اقتصادی می‌تواند موجب بروز اثرات متعدد در شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... گردد. در فرآیند برخورد کیفری با جرائم، گام نخستین، مرحله کشف و اطلاع از وقوع جرم است. کشف فساد اقتصادی عمدتاً از طریق نهادهای حکومتی با پرداخت هزینه‌های گزاف صورت می‌پذیرد. یکی از راه‌های کسب اطلاع از ارتکاب جرم بر اساس گزارش شهروندان در خصوص افشای فساد اقتصادی می‌باشد.

۲- مفاهیم و اصطلاحات

۱-۲- سیاست‌جنایی قضایی

یعنی سیاست‌جنایی تقنینی، آن‌طور که مورد برداشت، تفسیر و عمل قضات قرار می‌گیرد. (رادمان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱).

۲-۲- سیاست‌گذاری کیفری

مجموعه‌ای از راهبردها و فرآیندهای وضع شده در راستای کنترل جرایم در سه بخش پیشگیری، ضمانت‌اجرا و درمان است که از سوی هیئت حاکمه وضع شده و اجرای آن مشترکاً برعهده دولت و شهروندان قرار می‌گیرد. هر چه سیاست‌گذاری کیفری منسجم، نظام‌مند، جامع، مبتنی بر عقلانیت و پربازده باشد، نظام عدالت‌کیفری در نیل به اهداف خود موفق خواهد بود. (خسروآبادی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱).

۳-۲- تهدید

برای تهدید تعاریف مختلفی است؛ (۱) بیان و ابراز قصد آسیب‌رساندن، نابود یا تنبیه کردن دیگران از روی انتقام یا ارباب. (۲) نشان‌دادن آسیب و شرارت قریب‌الوقوع مانند جنگ. (۳) مجموعه اقداماتی که اهداف و ارزش‌های حیاتی یک کشور با هدف تغییرات اساسی، مورد هجوم قرار می‌دهد؛ غالباً هم ریشه خارجی دارد. (صالح نیا و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۶۰-۲۵۵).

۴-۲- فساد اقتصادی

مفاسد اقتصادی، پدیده‌هایی هستند که عملکرد صحیح اقتصادی یک جامعه را دچار خلل می‌کنند و به تعبیر اقتصادی، نشی اقتصاد در سطح کلان محسوب می‌شوند. (محقق: ۱۳۸۹: ۶).

۵-۲- پیشگیری

پیش‌گیری یا جلوگیری کردن به معنای؛ الف) «پیش‌دستی کردن، پیش‌گرفتن و به جلوی چیزی رفتن» ب) «آگاه کردن، خبر چیزی را دادن و هشدار دادن» است. (نجفی ابرندآبادی: ۱۳۹۱: ۵۸۱).

۶-۲- شفافیت

در طبیعی‌ترین معنا واژه‌ای تمثیلی بوده و زمانی به یک ضابطه، قانون یا فرآیند حقوقی، شفاف می‌گوییم که بتوان به راحتی آن را درک کرد، مانند زمانی که از طریق یک پنجره شفاف قادر به مشاهده اشیاء هستیم. (حاجی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶-۱۷).

۳- چارچوب نظری

موضوع پژوهش درباره سیاست‌گذاری قضایی جمهوری اسلامی ایران در مواجهه با تهدید فساد اقتصادی (با محوریت پیشگیری و شفافیت) است. این پژوهش علاوه بر این که به سیاست‌گذاری قضایی در کشور پرداخته آن را در مواجهه با تهدیدی که فساد اقتصادی ایجاد می‌کند، با رویکرد و محوریت پیشگیری و شفافیت تحلیل می‌نماید. سیاست گذاری جنایی مقنن، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، با تحدید اختیارات قضایی، درصدد جلوگیری از استبداد قضایی، حفظ حقوق جامعه، بزه‌دیده و بزهدار می‌باشد. با خصوصی‌سازی و مردمی نمودن اقتصاد، می‌توان گامی موفق در پیشگیری از تهدید و آثار تحریم و جنگ - اقتصادی دشمن، و همچنین گامی در راستای پیشگیری از مفاسد اقتصادی برداشت. در کشور، در زمینه پیشگیری از جرم، پیش‌نویس اولین لایحه پیشگیری از جرم در سال ۱۳۸۱ تهیه و سال ۱۳۹۴ در مجلس شورای اسلامی تصویب شده است. نقش مشارکت شهروندان در افشای فساد اقتصادی ایران و - آمریکا، بیان می‌نمایند که رویکرد سیاست جنایی هر کشور را در حوزه‌های مختلف تقنینی، قضایی، اجرایی و... در برخورد با فساد اقتصادی می‌تواند موجب بروز اثرات متعدد در شرایط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و... گردد. در پیشگیری و شفافیت در کاهش و پیشگیری از فساد اقتصادی پیشنهادهایی می‌توان طرح نمود؛ ۱- عملیاتی نمودن سیاست‌های اقتصادمقاومتی در راستای مقاوم‌سازی اقتصاد. ۲- تفاهم‌نامه‌های قضایی- امنیتی مبادله و استرداد مفسدان اقتصادی فراری از کشور، با سایر کشورها. ۳- تسریع در رسیدگی به پرونده‌های مفسدان اقتصادی.

۴- یافته‌های پژوهش

۴-۱- سیاست‌گذاری قضایی

سیاست‌های کیفری و به مجازات رساندن مجرمین، از مهمترین دستور کارهای دولت‌ها در طول تاریخ بوده است. امروزه تجربه نشان داده که اعمال مجازات سرکوبگرانه برای مبارزه با جرم و به خصوص جرائم مالی کارساز نیست. نقشی که قانونگذار در سیاست گذاری جنایی تقنینی بر عهده دارد بیشتر جنبه سیاست‌گذارانه، و نقش قوای مجریه و قضاییه جنبه عملیاتی و اجرایی سیاست‌گذاری‌ها را بر عهده دارند. هدف اصلی سیاست گذاری جنایی در هر کشوری، سازماندهی مدل‌ها و ایجاد بستر کاهش پدیده مجرمانه است. سیاست گذاری جنایی قضایی، از جمله گونه‌های سیاست جنایی است. در بررسی سیاست جنایی قضایی، اصولاً آراء دادگاه‌ها و دادرها باید مورد توجه قرار گیرد. سیاست گذاری جنایی قضایی، بیشتر متأثر

از آرای دیوان عالی کشور، نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه، آرای دادگاه عالی انتظامی قضاات و بخشنامه‌های رییس قوه قضائیه است. (رادمان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) اختیار عزل و نصب رئیس قوه قضائیه، رئیس دیوان عالی کشور، دادستان کل کشور، مقامات ارشد سازمان قضایی نیروهای مسلح و ریاست دیوان عدالت اداری را دارد. طبق بند ۱۱ اصل ۱۱۰ قانون اساسی قبول عفو محکومین پیشنهاد شده توسط رئیس قوه قضائیه، با شخص مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌داند، طبق فرمان ۸ ماده‌ای حضرت امام خمینی (ره)، تصمیمات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در صورت فقدان سابقه در مراجع قانون گذاری در حکم قانون است. (فرمان ۸ ماده‌ای حضرت امام خمینی (ره)).

بند ۱۲ سیاست‌های کلی نظام در خصوص امنیت قضایی مصوب ۱۳۸۱/۷/۲۸ به «تأمین نیازهای قوه قضائیه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۵۸ قانون اساسی» و بند ۸ سیاست کلی قضایی پنج‌ساله (ابلاغی ۱۳۸۸/۹/۲) ناظر بر «ضرورت تأمین بودجه متناسب با وظایف و مأموریت‌های محوله» مورد اشاره است. (تنگستانی، ۱۳۹۸: ۵۹-۶۱). اصل ۱۵۷ قانون اساسی، به نحوه انتخاب ریس قوه قضائیه اشاره می‌کند، «به منظور انجام مسئولیت‌های قوه قضائیه در کلیه امور قضایی و اداری و اجرایی، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) یک نفر مجتهد عادل و آگاه به امور قضایی و مدیر و مدبر را برای مدت ۵ سال به عنوان رئیس قوه قضائیه تعیین می‌نماید». اصل ۱۶۳ قانون اساسی «صفات و شرایط قاضی، طبق موازین فقهی به وسیله‌ی قانون مشخص می‌شود»، و طبق «قانون شرایط انتخاب قضاات» مصوب ۱۳۶۱، شرایط لازم برای قاضی را: ۱- ایمان و عدالت و تعهد عملی نسبت به موازین اسلامی و وفاداری به نظام جمهوری اسلامی ایران. ۲- مرد بودن. ۳- طهارت مولد. ۴- تابعیت ایران و انجام خدمت وظیفه یا دارا بودن معافیت. ۵- صحت مزاج و توانایی انجام کار و عدم اعتیاد به مواد مخدر. ۶- دارا بودن اجتهاد یا اجازه قضا ... مشخص کرده است.

در اصل (۱۶۷) قانون اساسی، آمده است که: قاضی به هنگام دعاوی میان اشخاص، موظف است حکم هر مورد را در «قوانین مدونه» یافته، در غیر این صورت، حکم موضوع را در «منابع معتبر اسلامی» یا «فتاوی-معتبر» بیابد. مدیریت فرآیند محاکمه و نظم دادرسی، یکی از تکالیف مرجع قضائی است. سند تحول قضایی با مطالعه وضع موجود و آسیب‌شناسی عملکرد دستگاه قضا در چهل سال گذشته، با هدف دستیابی به دو پیامد اصلی «دستیابی به عدالت» و «رضایتمندی مردم» تنظیم گردید.

هفت مأموریت اصلی قوه قضاییه برابر اصل ۱۵۶ قانون اساسی شامل؛ ۱- رسیدگی به تظلمات. ۲- احیاء حقوق عامه. ۳- نظارت بر اجرای صحیح قوانین. ۴- کشف جرم، تعقیب و مجازات مجرمین. ۵- پیشگیری از وقوع جرائم. ۶- اصلاح مجرمان. ۷- حمایت از حقوق مالکیت اشخاص است. (قانون اساسی، اصل ۱۵۶).

شکل ۱: مأموریت اصلی قوه قضاییه

سند تحول، راهبردهای در اجرای مأموریت دستگاه قضایی و پیشگیری از فساد اقتصادی، پیش بینی کرده که اهم آن: ۱- ارتقاء شفافیت اطلاعاتی ۲- مدیریت تعارض منافع ۳- ترغیب اشخاص به تبدیل معاملات عادی به اسناد رسمی. ۴- افزایش تبعات متواری شدن محکومان.

در سند تحول، تغییر سیاست‌هایی در جهت‌گیری‌های کلان قوه قضاییه وجود دارد؛ که می‌توان برخی از آنها را نام برد: ۱- تغییر از نگاه بخشی به هم‌افزایی سازنده و مؤثر با سایر قوا. ۲- تغییر از مواجهه منفعل به مواجهه فعال و ایجابی. ۳- تغییر از نگرش غیرشفاف به شفاف. ۴- تغییر از تهدیدنگری مبارزه با فساد به فرصتی برای صیانت از منابع انسانی خدوم درون قوه. ۵- تغییر از نظارت‌های موردی، به نظارت‌های مستمر، هوشمند. ۶- تغییر از نظارت‌های عملکرد محور به نظارت‌های مأموریت محور. (سند تحول قضایی، فصل- اول: ۱۳۹۹).

۴-۱-۱- مصونیت و تعارض منافع قضات

در ایران، طبق اصل ۱۷۱ قانون اساسی مصونیت قاضی، مشروط است، و قضات دارای مسئولیت مدنی- مطلق نیستند و در برابر افعال تقصیرآمیز خویش در رسیدگی قضایی به دعاوی که منجر به خسارت

اصحاب دعوا شوند، مسئولند. قواعد مربوط به تعارض منافع، عنصری اساسی برای نظام قضایی مستقل و بی‌طرف محسوب شده و از اصول راهبردی دادرسی هستند. به موجب بند ۷ ماده ۳ قانون رسیدگی به داریی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران، از جمله مقامات و مسئولانی که در اجرای این قانون، صورت داریی خود، همسر و فرزندان تحت تکفل خود را قبل و بعد از هر دوره خدمتی به رئیس قوه قضائیه اعلام کنند، عبارتند از: دادستان کل کشور، رئیس دیوان عالی کشور، رئیس دیوان عدالت‌اداری، روسای کل دادگستری استان‌ها و معاونان همه آنها. شغل دیگری داشتن همزمان با تصدی منصب قضا، می‌تواند از عوامل مخدوش‌کننده، استقلال یا بی‌طرفی دادرسی باشد. مبنای ممنوعیت قضات از اشتغال به امور تجاری و فعالیت در بنگاه‌های اقتصادی، جلوگیری از مخدوش شدن اعتماد عمومی به قضات است. شورای مشورتی قضات اروپا، توصیه می‌کند قضات، باید از هرگونه فعالیت حرفه‌ای که ممکن است آنها را از مسئولیت‌های قضایی خود منحرف کند یا سبب شود که آنها وظایفشان را به صورت جانبدارانه انجام دهند، خودداری کنند. اصل ۱۴۱ قانون اساسی، کارمندان دولت از جمله قضات نمی‌توانند بیش از یک شغل - دولتی داشته باشند و داشتن هر نوع شغل دیگر در موسساتی که تمام یا قسمتی از سرمایه آن متعلق به دولت یا مؤسسات عمومی است و نمایندگی مجلس شورای اسلامی و وکالت دادگستری و مشاوره حقوقی ... جز شرکت‌های تعاونی ادارات و مؤسسات برای آنان ممنوع است. (سپاه‌بیدی کرمانشاهی، ۱۴۰۰: ۲۳-۳۰).

۴-۲- اقتصاد

قدرت به معنای توانایی تأثیرگذاری بر رفتار دیگران به منظور رسیدن به نتایج دلخواه است. برای تحت‌تأثیر قراردادن رفتار دیگران، می‌توان ۱- آنها را با تهدید یا اعمال قوه قهریه مجبور به انجام کاری کرد. ۲- با کاربرد منابع اقتصادی، دیگران را وادار به تبعیت کرد. ۳- با بهره‌گیری از مولفه‌های نرم‌افزاری، قدرت آنها را جذب و با خود همراه کرد. (نای^۱، ۲۰۰۴: ۱۶). جوزف‌نای در ابتدا، انواع قدرت را شامل سه قدرت نظامی، اقتصادی و نرم تعریف نموده و قدرت اقتصادی را مانند قدرت نظامی جز قدرت سخت به شمار آورده، اما بعداً، منابع اقتصادی را جز یکی از منابع قدرت نرم محسوب نموده و گفته منابع اقتصادی هم می‌تواند رفتار نرم و هم رفتار سخت تولید کند. (نای، ۱۳۸۹: ۳۲). ابعاد و مولفه‌های قدرت نرم در نظریه نای، بیشتر حول عوامل پیشرفت و رشد اقتصادی، فرهنگ اقتصادی، نخبگان اقتصادی، مشارکت مردمی می‌چرخد. (دشتی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴). اقتصاد از ارکان مهم در هر کشوری، می‌باشد. مقام‌معظم

^۱ - Nye

رهبری (مدظله‌العالی) در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب؛ اقتصاد را یک نقطه‌ی کلیدی تعیین‌کننده دانسته و بیان می‌دارند که: اقتصاد قوی، عامل مهم سلطه‌ناپذیری و نفوذناپذیری کشور است و اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و دخالت دشمنان است. اقتصاد هدف جامعه‌ی اسلامی نیست، اما وسیله‌ای است که بدون آن نمی‌توان به هدف‌ها رسید. تأکید بر تقویت اقتصاد مستقل کشور که مبتنی بر تولید انبوه و باکیفیت، و توزیع عدالت محور، و مصرف به‌اندازه و بی‌اسراف، و مناسبات مدیریتی خردمندانه است در سالهای اخیر از سوی اینجانب بارها تکرار و بر آن تأکید شده، به‌خاطر همین تأثیر شگرفی است که اقتصاد می‌تواند بر زندگی امروز و فردای جامعه بگذارد. (گنجعلی‌دارانی و همکاران، ۱۳۹۸: ۱).

ایران، یک قدرت بالقوه اقتصادی در جهان شناخته می‌شود، به دلیل قرار گرفتن در رده اصلی‌ترین تولیدکنندگان سوخت فسیلی، برخورداری از یک موقعیت ژئواکونومیک و داشتن منابع غنی معدنی مزیت‌های اقتصادی ویژه‌ای دارد. (پزشکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۴). در سیاست‌گذاری اقتصاد سیاسی نولیرال بر این موضوع تأکید می‌شود که بازیگران سیاست جهانی، الگوهای کنش خود را بر اساس اهداف- اقتصادی تنظیم می‌کنند، بر اساس رهیافت نظریه‌پردازانی مانند "سوزان استرنج" فرایندهای وابستگی متقابل اقتصادی می‌تواند زمینه ادغام بازیگران منطقه‌ای در سیاست‌گذاری و اقتصاد جهان را فراهم سازد. (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۶: ۷۹۵-۷۹۶). در ایران ولی‌فقیه خط‌مشی‌های کلان را بر اساس مبانی اسلام و شناخت زمان تعیین می‌کند که بخشی از آن بر اساس اختیارات ولی‌فقیه در اصل ۱۱۰ قانون اساسی تدوین و ابلاغ سیاست‌های کلی با مشورت مجمع تشخیص مصلحت نظام تأمین می‌شود. سیاست‌های کلی، دارای ویژگی‌های پایداری، آینده‌نگری، واقع بینی، فراگیر بودن و بیانگر خصوصیات اصلی و اساسی نظام است.

اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط مقام‌معظم رهبری (مدظله‌العالی) به ادبیات اقتصاد کشور وارد شد. سیاست‌های اقتصادمقاومتی و سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی از مهمترین سیاست‌های اقتصادی اخیر ایران محسوب می‌شود. در برهه کنونی مواجهه انقلاب اسلامی ایران با جنگ- اقتصادی و تحریم از سوی دشمن به عنوان تاکتیک کوتاه‌مدت و راهبرد بلندمدت نظام اقتصادی جمهوری- اسلامی توسط رهبرمعظم انقلاب ابلاغ گردید. سیاست‌های اقتصاد مقاومتی شامل ۲۴ سیاست‌گذاری کلی است و اصول مربوط به تقویت نظام مالی، تحول ساختارها و شفافیت اقتصادی از مهمترین اصول آن است. در بند ۱۹ آن شفاف‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت‌ها و زمینه‌های فسادزا در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و ... بیان شده است. دیدگاه‌های مطرح در اقتصادمقاومتی چهاردیدگاه است: اولین دیدگاه، اقتصاد موازی؛ به ایجاد نهادهای موازی با رویکردانقلابی و جهادی اشاره دارد. دومین دیدگاه، دیدگاه ترمیمی؛ در پی مقاوم‌سازی، آسیب‌زایی و ترمیم ساختارهای ناکارآمد اقتصادی است. سومین دیدگاه،

اقتصاد دفاعی؛ به تدوین شیوه‌های برخورد پیش‌گیرنده در مقابل حملات اقتصادی دشمن اشاره دارد. چهارمین دیدگاه، اقتصاد الگو؛ چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و اقتصاد مقاومتی را رویکردی بلندمدت می‌داند. (عباس‌نیا و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۱۴-۱۱۵).

یکی از محورهای مورد تاکید مقام‌معمظم‌رهبری (مدظله‌العالی) در تبیین اقتصادمقاومتی، مردمی کردن اقتصاد و توانمندسازی بخش خصوصی برای ایفای نقش محوری در اقتصاد کشور است، خصوصی‌سازی یکی از اجزا برنامه‌های اصلاحات‌ساختاری است و فرآیندی است که بر طبق آن، مالکیت شرکت‌ها و به طور کلی دارایی‌ها از بخش دولتی به بخش خصوصی منتقل می‌شود. (احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۵). با توجه به صراحت و تاکید قانون اساسی بر مردمی‌بودن اقتصاد، بیش از ۸۰ درصد اقتصاد کشور به صورت دولتی و شبه‌دولتی مدیریت می‌شود، که از عمده دلایل آن محدودیت‌های اجرایی اصل ۴۴ قانون اساسی، انحصارطلبی مدیران دولتی و نگرانی بی‌مورد آنها از واگذاری شرکت‌های بزرگ، عدم احساس امنیت-اقتصادی توسط کارآفرینان و سرمایه‌گذاران خصوصی و غیره است. (دستی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۸).

۴-۲-۱- تحریم اقتصادی

از مهم‌ترین ابزارهای جنگ اقتصادی تحریم است که جزئی از دیپلماسی بین‌المللی حاکم بر جهان کنونی شده و از سوی کشورهای تحریم‌کننده به عنوان ابزاری غیرنظامی جهت اجبار دولت کشورهای -هدف، برای انجام واکنش مورد نظر اعمال می‌شود. (ایلر^۱، ۲۰۰۷: ۴). از دیگر علل تحریم‌ها می‌توان به بی‌ثبات کردن نظام سیاسی کشور هدف، تغییر رفتار سیاسی یا اقتصادی کشور هدف یا در مرحله خفیف‌تر، تمایل به تاثیرگذاری در سیاست‌های یک دولت، اعم از داخلی یا خارجی، تنبیه و مجازات یک دولت به علت اعمال سیاست‌های خلاف حقوق بین‌الملل یا منافع تحریم‌کنندگان، پیشگیری از دستیابی یک کشور یا هر بازیگری در عرصه نظام بین‌المللی به توانمندی‌هایی که امکان خطرآفرینی برای صلح و امنیت بین‌المللی داشته باشد، نشان دادن مراتب مخالفت نمادین با سیاست‌های یک کشور، بر حذرداشتن کشور مورد هدف از دنبال کردن برخی سیاست‌های ناخوشایند تحریم‌کننده، جهت خودداری از جنگ یا محدود کردن و خاتمه جنگ، مهار یک یا چند جانبه به منظور خنثی کردن یا کاهش دامنه تهدیدها، ابزاری جهت ترغیب به مذاکره اشاره نمود. (آل‌کج‌باف و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۶-۱۸). با توجه به ساختار اقتصادی و بنیادی یک کشور، بروز شوک‌های خارجی همچون تحریم‌های اقتصادی، توانایی این را دارند که بخش‌های مختلف اقتصادی آن کشور را تحت تأثیر تشدید خود قرار دهند. (کیماسی، رضایی و غفاری نژاد، ۱۳۹۵: ۵).

¹ -Eyler

شیوه اعمال تنبیه‌های اقتصادی، به سه‌روش انجام می‌شود. ۱- بایکوت، به ممنوعیت واردات یک یا چند کالا از کشور هدف اطلاق می‌شود. ۲- شیوه تحریم از طریق توقیف، صادرات کالاهای مهم به کشور هدف را تحریم می‌کند. ۳- شیوه تحریم مالی، وام‌دهی یا سرمایه‌گذاری در کشور هدف را تعلیق یا محدود می‌کند. (پزشکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۹).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در بازه‌زمانی ۱۳۹۵/۴/۱۲ تا ۱۳۹۸/۳/۱۴، هفده سخنرانی داشتند که نتایج آن نشان می‌دهد که ایشان معتقد هستند: ۱- رویکرد دشمنان به‌ویژه آمریکا از حوزه رویارویی نظامی و مستقیم به رویارویی اقتصادی تبدیل‌گردیده است. ۲- در تنگنای معیشتی قرار دادن مردم، با نقشه و برنامه‌ی مشخص. ۳- تهی‌ساختن پشتوانه مردمی از حکومت اسلامی. (علی محمدی، ۱۳۹۸: ۱۷۱)

شکل ۱: دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) و تحریم اقتصاد

وقتی جنگ‌ها و حملات دشمن از نظامی به اقتصادی تغییر رویکرد می‌دهند، به تناسب اقدامات نیروهای خودی هم بایستی این‌گونه باشد. در جنگ نظامی هم آفند (حمله و مبارزه) است، هم پدافند (دفاع)، در جنگ اقتصادی هم همین‌گونه بایستی باشد. وقتی دشمن وزارت خزانه‌داری‌اش، اتاق جنگ اقتصادی می‌شود ما هم بایستی اتاق جنگ متناسب با آن داشته باشیم، مثلاً وزارت اقتصادارایی یا چیزی مشابه آن؛ درست است که موضوع ما فساد اقتصادی است، اما در شرایط تحریم و جنگ اقتصادی، وقوع جرائم و فساد اقتصادی هم بیشتر می‌شود. (مؤلف).

۴-۲-۲- دیپلماسی اقتصادی

ایالات متحده آمریکا، همواره ضمن اعمال تحریم‌های یکجانبه، به دنبال متقاعد کردن سایر کشورها نسبت به تحریم ایران از طریق استفاده از ابزار دیپلماسی در راستای جنگ اقتصادی بوده است، که در استراتژی امنیت ملی آمریکا به موضوع تحریم‌های اقتصادی زیرمجموع دیپلماسی اقتصادی اشاره شده است.

به عقیده آمریکایی‌ها، جهت اثربخش نمودن تحریم‌ها، ابزارهای دیپلماسی اقتصادی مناسب‌ترین گزینه می‌باشند، چرا که همکاری با شرکای همسو و فشار اقتصادی چندجانبه اغلب موثرتر است و این امر توانایی دولت‌های هدف را برای انجام اقداماتی جهت دورزدن تحریم‌ها محدود می‌سازد. (سند استراتژی امنیت ملی ایالات متحده آمریکا: ۲۰۱۷). دیپلماسی دفاع اقتصادی هر کشور، به حلقه‌های دیپلماسی، دفاعی و اقتصادی آن کشور گره خورده است، توجه به حلقه‌های به هم پیوسته شکل دهنده دیپلماسی دفاع اقتصادی، به معنی پذیرش یک وضعیت جبرگرایانه و تغییر ناپذیر نیست، چرا که دیپلماسی دفاع اقتصادی پدیده‌ای متحول و پویا و در حال دگرگون می‌باشد. (حسینی و همکاران، ۱۳۹۶).

دیپلماسی اقتصادی، را دیپلماسی قرن ۲۱ می‌دانند (کلینتون^۱، ۲۰۰۰: ۱). دیپلماسی اقتصادی، یک موضوع تعیین کننده در استراتژی اقدام هر کشور در سطح بین‌المللی برای تحقق منافع ملی است. دیپلماسی اقتصادی به مفهوم کاربردی کردن دیپلماسی در عرصه اقتصاد و به کارگیری توانایی‌های بالقوه و بالفعل دیپلماسی برای تحقق اهداف اقتصادی کشورها می‌باشد. (باین^۲ و همکاران، ۲۰۰۳، ۴۵). دیپلمات‌های بازرگانی به دنبال بازکردن بازارهای خارجی برای شرکت‌های کشور خود با اعمال نفوذ در اقتصاد سایر کشورها هستند و همچنین امکان ورود شرکت‌های کشور خویش را در بازارهای جهانی - خارجی تسهیل بخشند. (کاتزمن^۳، ۲۰۱۶: ۷).

۴-۳- جرائم اقتصادی

جرائم اقتصادی، تأثیر مستقیم بر گسترش بزهکاری در جامعه و تهدیداتی که نسبت به ثبات و امنیت جوامع، ارزش‌های اخلاقی و حقوقی، توسعه پایدار اقتصادی و حاکمیت قانون دارد. قانونگذار جمهوری اسلامی ایران بر خورد کیفی با جرائم اقتصادی را اولین و سریعترین راه مقابله، مورد توجه قرار داده است. در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ تحت عنوان افساد فی الارض رفتارهایی را مستوجب اعدام دانسته، قانونگذار به جای سیاست‌گذاری در راستای جلوگیری از فرار مرتکبان و حتمیت در اجرای کیفی، فقط به تشدید کیفر و گسترش اعدام رو آورده است. در فقه اسلام جرائم اقتصادی از مصادیق بارز فعل حرام تلقی می‌گردند. در فقه امامیه برای بیان حرمت جرائم اقتصادی به ادله اربعه (کتاب، سنت، اجماع و عقل) استناد شده است. همه مذاهب خمس به اتفاق، جرائم اقتصادی را حرام دانسته‌اند و مبارزه با آنها یکی از وظایف حکومت (دولت) قلمداد نموده‌اند. (حاجی حسینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱). جرایم اقتصادی با زنجیره‌ای

^۱- Clinton, Bill

^۲- Bayne

^۳- Katzman

از جرائم دیگر از قبیل ارتشاء، تطهیر درآمدهای نامشروع یا پول شویی، جعل اظهارنامه‌های گمرکی یا مالیاتی و در حالت سازمان یافته ایجاد اختلال در نظام اقتصادی، در ارتباط است. پول‌های باد آورده، به هم ریختن توازن اقتصادی، فرار سرمایه و برهم زدن برنامه‌های مدیران و مسئولان برای کنترل سلامت و امنیت اقتصادی و... وجه مشترک همه انواع جرائم اقتصادی است. (تقوی نصرآبادی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱).

۴-۴- شفافیت

شفافیت در حقوق بین‌الملل سابقه‌ای طولانی دارد. در بخش‌های مختلف حقوق بین‌الملل اقتصادی نظیر حقوق تجارت بین‌الملل، حقوق سرمایه‌گذاری خارجی و حقوق بین‌الملل پولی و مالی به مسئله شفافیت توجه شده است. شفافیت در حقوق بین‌الملل در دو مفهوم شفافیت صعودی و نزولی مطالعه می‌شود که مفهوم اول به معنی رعایت شفافیت از سوی خود حقوق بین‌الملل و ارکان وابسته به آن و مفهوم اخیر به معنی رعایت شفافیت از سوی تابعان - و بطور خاص، دولت‌ها - به‌عنوان تعهدی ناشی از حقوق بین‌الملل است. حقوق بین‌الملل اقتصادی با تکیه بر ویژگی‌ها و ابزارهای منحصر بفرد خود که آن را از دیگر شاخه‌های حقوق بین‌الملل متمایز می‌سازد، توانسته است شفافیت در مبادلات پولی و مالی را به‌عنوان یک اصل حقوقی الزام‌آور در جهت متابعت دولت‌ها شناسایی کند که هم می‌تواند مبنای معاهده‌ای داشته باشد و هم مبتنی بر اصول کلی حقوق باشد و با سازوکارهای نظارتی سازمانی و حقوق نرم نیز تقویت می‌شود. (حسینی‌آزاد و همکاران، ۱۳۹۹: ۱). زمانی به یک ضابطه، قانون یا فرآیند حقوقی، شفاف گفته می‌شود که بتوان به راحتی آن را درک کرد، همچون زمانی که از طریق یک پنجره شفاف قادر به مشاهده اشیا هستیم. در تعریف شفافیت سه استعاره آشکار می‌شود: استعاره اول - شفافیت به‌عنوان یک ارزش - عمومی، که جامعه برای مقابله با فساد پذیرفته است، کاملاً با مسئولیت‌پذیری تنیده شده است. استعاره دوم - شفافیت، مترادف با تصمیم‌گیری باز توسط دولت‌ها و غیرانتفاعی‌ها. شفافیت باعث تشویق صراحت می‌شود، و نگرانی‌های مربوط به رازداری و حفظ حریم خصوصی را افزایش می‌دهد. استعاره سوم - شفافیت به‌عنوان ابزار پیچیده برای حکمرانی خوب در برنامه‌ها، سیاست‌ها، سازمان‌ها و ملل است. سیاست‌گذاران شفافیت را در کنار پاسخگویی، کارایی و اثربخشی ایجاد می‌کنند. (حاجی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۶-۱۷).

شرط لازم برای سالم بودن یک نظام اقتصادی، وجود شفافیت در ابعاد مختلف است. شفافیت - اقتصادی باعث سلامت اقتصادی و کاهش فساد می‌شود. عدم شفافیت نظام مالی و اقتصادی باعث عدم ثبات، اختلال در تخصیص بهینه منابع و تشدید بی‌عدالتی و نابرابری می‌گردد و راه را برای انواع فساد مالی و اقتصادی و رانت‌خواری فراهم می‌آورد. هر چه میزان شفافیت اقتصادی افزایش یابد، هزینه ورود به فعالیت اقتصادی کاهش می‌یابد و در نتیجه با افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی، زمینه برای توسعه و

رشد اقتصادی فراهم خواهد شد. رابطه بین تشکیل سرمایه ناخالص و مشارکت نیروی کار در کشورهای- خاورمیانه با رشد اقتصادی کشورهای مذکور مستقیم و معنادار است. (جوانمرد و همکاران، ۱۳۹۶: ۱). عدم شفافیت می‌تواند بر کاهش رقابت‌پذیری بازار و نوآوری، افزایش ریسک سرمایه‌گذاری، تضعیف رشد اقتصادی، گسترش فساد و رانت، توزیع و بازتوزیع ناعادلانه درآمدها و همچنین بر انواع شکاف‌ها از جمله شکاف درآمدی و طبقاتی، شکاف و نابرابری فضایی و شکاف دولت-ملت تاثیرگذار باشد. عدم شفافیت اطلاعات در ایران از طریق تضعیف رشد اقتصادی و ایجاد ناکارآمدی در نظام توزیع و بازتوزیع، بر گسترش نابرابری و شکاف‌ها، تاثیرگذار بوده است.

سازمان‌های بین‌المللی از اواخر قرن بیستم قراردادهای دو و چندجانبه، قواعدی را برای شفاف‌سازی نظام مالی دولت‌ها وضع کردند مانند کنوانسیون سازمان کشورهای آمریکایی در ممنوعیت فساد ۱۹۹۶، کنوانسیون مبارزه با فساد مالی ارتكایی توسط مقامات کشورهای اروپایی و یا مقامات کشورهای عضو اتحادیه اروپا مصوب شورای اتحادیه اروپا ۱۹۹۷، کنوانسیون اتحادیه آفریقا راجع به جلوگیری و مبارزه با فساد مالی مصوب سران کشورها و دولت‌های عضو اتحادیه آفریقا ۲۰۰۳، در ابعاد جهانی کنوانسیون ملل متحد برای مبارزه با فساد مالی ۲۰۰۳، کنوانسیون مبارزه با جرائم سازمان یافته فراملی ۲۰۰۰. همچنین در سیاست‌گذاری عمومی جنایی ایران، شفافیت در الفاظ و عبارات، حق، تکلیف، هدف و نتیجه و ساختار فرآیند از اهمیت برخوردار است. از جمله قوانین و آیین‌نامه‌های مرتبط با اصل شفافیت در کشور عبارتند از: ۱- تشکیل ستاد هماهنگی مبارزه با مفاسد اقتصادی و ارتقای سلامت اداری، بنا بر فرمان مقام‌معمظم رهبری در ۱۰ اردیبهشت ۱۳۸۰. ۲- الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون مبارزه با فساد سازمان ملل- متحد در سال ۱۳۸۵. ۳- قانون ارتقاء سلامت نظام‌اداری و مقابله با فساد، مصوب ۱۳۹۰/۱۰/۳۱ مجلس- شورای اسلامی. ۴- بند ۱۹ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، ابلاغی مقام‌معمظم رهبری ۲۹ بهمن ۱۳۹۲. ۵- تشکیل دادگاه ویژه مبارزه با مفاسد اقتصادی. ۶- قانون رسیدگی به داریی مقامات و مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۴/۸/۹ و آیین‌نامه آن مصوب ۱۳۹۸/۳/۲۱؛ ۷- لایحه شفافیت مصوب هیئت وزیران (۱۳۹۸/۲/۲۵). ۸- طرح حمایت و تشویق مطلعین مفاسد‌اداری و اقتصادی (۱۳۹۷/۱۱/۱۶). (حاجی زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۶ و ۱۱۷).

اعمال نفوذ، یکی از اصلی‌ترین رخنه و منفذ در دستگاه عدالت اجتماعی که باعث ایجاد موانع و مشکلات فراوانی از جمله تبعیض و عدم رعایت حقانیت، عدم رعایت بروکسی اداری، عدم رعایت اصول برابری، در رأس امور قرار گرفتن افراد نالایق باعث ایجاد یاس و ناامیدی در مردم را در جامعه ایجاد می‌کند. قانون‌گذار ایرانی در سال ۱۳۱۵ قانون اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی را طی ۴ ماده به تصویب

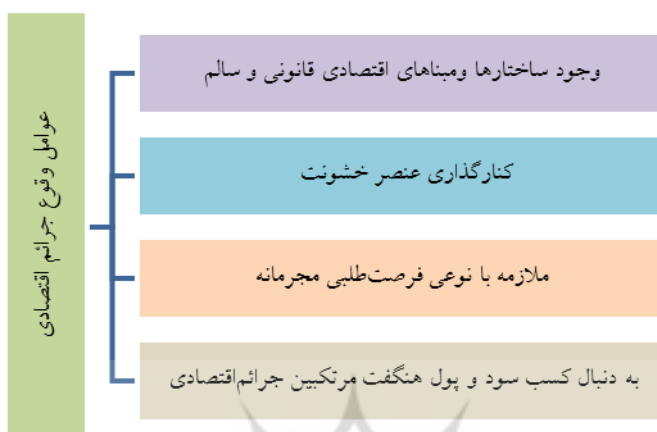
رسانید. در سال ۲۰۰۳ کنوانسیون مریدا که یکی از اصول آن جرم انگاری و مبارزه با اعمال نفوذ بوده است به تصویب رسید. با الحاق ایران به کنوانسیون مریدا در سال ۱۳۸۷، جرم اعمال نفوذ براساس ماده ۹ قانون مدنی وارد مرحله جدیدی در حقوق ایران شد. (مراد و همکاران، ۱۳۹۸: ۱). در سیاست‌گذاری اقتصاد سیاسی نولیبرال، بازیگران سیاست‌گذاری جهانی‌الگوهای کنش خود را بر اساس اهداف اقتصادی تنظیم می‌کنند، در چنین شرایطی، هر گونه کنش سیاسی تابعی از ضرورت‌های اقتصادی خواهد بود، از سوی دیگر بر اساس رهیافت نظریه‌پردازانی مانند "سوزان استرنج" فرایندهای وابستگی متقابل اقتصادی می‌تواند زمینه ادغام بازیگران منطقه‌ای در سیاست‌گذاری اقتصاد جهان را فراهم سازد. اگر مذاکرات دیپلماتیک با اهداف راهبردی سازماندهی شود، زمینه شکل‌گیری ساز و کارهای کنش‌مشارکتی به وجود می‌آید. (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۶: ۷۹۵-۷۹۶).

۴-۵- فساد و جرم

پدیده‌ی فساد موجب ناکارآمدی حکومت‌ها، ایجاد تبعیض و نابرابری، مانع پیشرفت و تحقق عدالت-اقتصادی و اجتماعی، کاهش سرمایه اجتماعی و... است. از مهم‌ترین راهکارهای کنترل پیشینی فساد، مدیریت تعارض منافع است. سه راهبرد کلی تعارض منافع عبارتند از: راهبردهای محدودیت/ممنوعیت، راهبرد تغییر بازی و راهبرد شفافیت و نظارت عمومی. (عباسی‌کلاش و همکاران، ۱۳۹۷: ۱). مفاسد اقتصادی، پدیده‌هایی هستند که عملکرد صحیح اقتصادی یک جامعه را دچار خلل می‌کنند و به تعبیر اقتصادی، نشی اقتصاد در سطح کلان محسوب می‌شوند. (محقق: ۱۳۸۹: ۶) ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲: «هر فعل یا ترک فعلی که مطابق قانون قابل مجازات باشد؛ جرم محسوب می‌گردد». تفاوت جرم با فساد، را این‌گونه می‌توان بیان نمود که برای جرم، قانون مجازات تعیین شده است، ولی معیار اثبات فساد وجود مجازات قانونی نیست، بلکه انحراف از اخلاق و هنجارهای پذیرفته شده اجتماعی، ملاک تعریف فساد است. در ضمن چون مفاسد و جرایم اقتصادی به واسطه رفتارهای متقلبانه و تبانی کارکنان دولتی به‌وقوع می‌پیوندد، برخی پژوهش‌گران را واداشته تا آن‌را در چارچوب فساد اداری ارزیابی نمایند. (زمانی: ۱۳۸۸: ۳۶). فساد در تمامی سیستم‌های اجتماعی فتودالیسم، کاپیتالیسم، کمونیسم و سوسیالیسم دیده می‌شود. در یک پژوهش فراتحلیلی از مجموع ۳۰۵ مقاله فارسی در زمینه فساد، به طور کلی پیامدها و عواقب فساد را به ترتیب دارا بودن بیشترین گزاره در چهار دسته اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی تقسیم بندی کرده‌اند. (حاجی زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۷ و ۲۸).

برای وقوع جرائم اقتصادی وجود چهار عامل ضروری است: ۱- وجود ساختارها و مبنای اقتصادی قانونی و سالم، ۲- کنارگذاری عنصر خشونت، ۳- ملازمه با نوعی فرصت‌طلبی مجرمانه، ۴- به دنبال کسب سود و

پول هنگفت مرتکبین جرائم اقتصادی (اعظمی مقدم: ۱۳۹۰: ۷۳). در جرایم اقتصادی هیچ اثری از خشونت نبوده و بیشتر از طریق یک نوع فرصت‌طلبی مجرمانه این جرایم ظهور و بروز می‌نمایند.

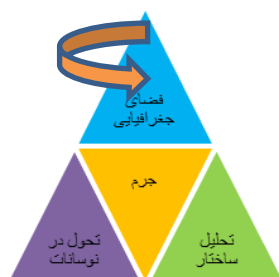
شکل ۲: عوامل وقوع جرائم اقتصادی

۴-۶- پیشگیری و مبارزه با فساد

در جرم‌شناسی، پیشگیری در یک تقسیم‌بندی کلی، به پیشگیری کیفری و غیرکیفری تقسیم می‌شود. قدیمی‌ترین نوع پیشگیری، پیشگیری کیفری است. پیشگیری کیفری به آن پیشگیری گفته می‌شود که با استفاده از ضمانت اجرای کیفری و نهادها و تاسیسات نظام عدالت کیفری چون پلیس، دادسرا، دادگاه، سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی انجام می‌شود. (رحیمی نژاد، ۱۳۹۴: ۱۱۸). پیشگیری کنشی یا غیر کیفری به بهره‌گیری از تدبیرهایی می‌پردازد که به جای نشستن به انتظار رخداد، برای دادن پاسخ درخور به آن، با شناسایی و تمرکز بر زمینه‌های بروز آن، پیشگیری از آن پدیده را دنبال می‌کند. (رایجیان اصلی، ۱۳۹۷: ۴۲). امام صادق (ع) در خصوص پیش‌گیری می‌فرماید: «یک درهم که برای پیش‌گیری بیماری خرج شود، بهتر از مبلغ زیادی است که برای درمان، به مصرف برسد.» (اسماعیلی، ۱۳۹۵: ۱۴)

در کشور ایران، در زمینه پیشگیری از جرم، پیش‌نویس اولین لایحه پیشگیری از جرم در سال ۱۳۸۱ تهیه و در سال ۱۳۹۴ در مجلس شورای اسلامی تصویب شد. در تجزیه و تحلیل هر جرمی سه مقوله متفاوت بررسی می‌شود. این مقوله‌ها عبارتند از: ۱- مطالعه فضای جغرافیایی بزه مورد نظر، ۲- تحلیل ساختار جرم و مباشران و بزه دیدگان آن، ۳- تحول در نوسانات جرم مذکور در دوره زمانی معین. هدف

نهایی اقدامات پیشگیرانه ممکن است کاهش جرم یا محدود کردن آن یا جلوگیری از رشد آن باشد. (محمد نسل ۱۳۸۹، ۳۱۹).

شکل ۳: تجزیه و تحلیل هر جرمی

قوی‌ترین راهکاری که کشورهای پیش‌قدم در مبارزه با فساد به آن رسیده‌اند، قانون‌گزارش‌دهی یا سوت‌زنی است، ۴۰ درصد از مفاسد دنیا از طریق سوت‌زنی کشف می‌شوند. سوت‌زدن را می‌توان نوعی فراخوان عمومی برای مطلع کردن افراد از محل وقوع جرم تلقی کرد و هدف سوت‌زن، جلوگیری از آسیب‌رساندن بیش از پیش به افراد جامعه، سازمان‌ها و نهادهای عمومی است. قوانین حمایتی از سوت‌زن‌ها، شامل قوانین حمایتی و انگیزشی برای گزارشگران فساد است. سوت‌زنی یا همان افشاگری افراد یا کارکنان در یک سازمان یا شرکت علیه فساد داخلی آن واحد از جمله مواردی است که در آمریکا از سال ۱۸۶۳ با تدوین قانونی به نام "قانون حفاظت از رسواکننده" اجرا می‌شود، بر اساس این قانون سوت‌زن یا افشاگر علاوه بر اینکه در پناه قانون است، دولت آمریکا موظف است درصدی از جریمه‌ای را که از فرد فاسد می‌گیرد، به افشاگر بپردازد. (حاجی زاده و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۲). روند مبارزه با فساد اقتصادی در سطح جهان در دو مرحله انجام می‌شود: ۱- مرحله پیشگیری ۲- مرحله رسیدگی قضایی. مرحله پیشگیری، شامل ۸ بخش یا مورد به شرح ذیل می‌شود: ۱- سیستم حسابرسی قوی برقرار شود. ۲- لیست اموال، حقوق و مزایای مسئولان دولتی منتشر شود. ۳- اطلاعات مالی دولت، منظم منتشر شود. ۴- نهادهای نظارتی به حساب‌های بانکی، دسترسی داشته باشند. ۵- بر تامین‌بودجه احزاب سیاسی و مبارزات انتخاباتی، نظارت شود. ۶- جامعه مدنی در روند مبارزه با فساد، را به صورت؛ الف- آموزش مداوم در جهت مبارزه با فساد. ب- حمایت از خبرنگاران مفاسد اقتصادی (سوت‌زنان)؛ مشارکت‌دهند. ۷- دولت الکترونیک، توسعه یابد. ۸- نقاط ضعف-ساختار درون‌دولت از بین برود.

شکل ۴: مرحله پیشگیری

ضررهای پنج‌گانه فساد اقتصادی از منظر رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی)؛ ۱- خالی شدن پول بیت‌المال و مردم و رفتن به جیب یک شخص طماع و حریص و خودخواه و زیاده‌طلب. ۲- بازماندن کشور از فعالیت اقتصادی. ۳- پرداخت رشوه به مدیران و مسؤولان و هر کسی که سر راه او قرار دارد. ۴- رواج گناه بعد از رایج شدن پول و لقمه حرام در بین مردم و نخبگان و زبندگان. ۵- تبدیل شدن به پایگاه دشمن خارجی، مدیران و مردم فاسد ... می‌باشد. (۱۳۸۰/۱۰/۱۹).

شکل ۵: ضررهای پنج‌گانه فساد اقتصادی از نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

فرآیند مقابله با مفاسداقتصادی، شامل مراحل تشخیص و پیشگیری، مقابله و مجازات است. امروزه «جرایم اقتصادی» باعث آسیب‌های فراوان به سیستم اقتصادی هر دولت و نیز سیستم اقتصاد بین‌المللی است. جرایم اقتصادی بالاترین نسبت را با فساد مالی مدیران سطح بالا و یقه‌سفیدها دارد. ارتقا سطح همکاری کشورها در مبارزه با جرایم اقتصادی و برگشت داراییهای غارت شده به بیت‌المال، همچنین استرداد مجرمین، در اجرای عدالت مؤثر است. (عباسی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱). در قانون مجازات‌اسلامی با توجه به مجموع مواد ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹ قانون، مصادیق حصری جرایم اقتصادی را بدست آورد که شامل جرایم فهرست شده در تبصره ماده ۳۶ و جرم کلاهبرداری می‌شود. در قانون جدید مجازات‌اسلامی قائل به یک نوع دسته بندی جرایم اقتصادی با توجه به میزان ریالی موضوع جرم بود و بر این اساس آنها را به خرد، متوسط و کلان تقسیم نمود. قانونگذار در مبارزه با جرایم متوسط و کلان با تدابیر کیفری سخت‌گیرانه در تعیین و اجرای مجازات، مانند الزام به تشهیر مجرمین اقتصادی کلان، محرومیت مجرمین اقتصادی متوسط و کلان از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات و محرومیت از امتیاز شمول مرور زمان تعقیب و اجرای مجازات، بر حتمیت و قطعیت اجرای مجازات، در راستای پیشگیری کیفری از جرم اقتصادی تأکید نموده است. (آزادمنش و همکاران، ۱۳۹۸: ۱).

۴-۷-۱- تجربیات کشورهای موفق مبارزه با فساد

در چین، مجازات اعدام، بعضاً برای پیشگیری و جلوگیری از گسترش فساد استفاده می‌شود. ۳۵٪ شرکت‌ها در چین، برای پیشبرد کارشان به مقامات رسمی، رشوه یا هدایایی پرداخته‌اند. در ویتنام، در ۲۹ نوع جرم، محکوم را تیرباران می‌کنند، که پنج مورد آن مربوط به فساد اقتصادی است: کلاهبرداری، اختلاس، قاچاق، جعل و ارتشاء. اگر کسی در هند به صورت غیرقانونی، اموالی را تصاحب کند، محکوم به دو سال حبس یا پرداخت غرامت یا هر دو می‌شود، اگر کارمند بود و از شخصیت حقوقی خود سوءاستفاده کند، تا هفت سال حبس علاوه بر پرداخت غرامت باید تحمل کند، اگر فرد مجرم دارای شغل دولتی باشد و در حوزه شغل خود مرتکب اختلاس و یا پولشویی شده باشد، علاوه بر پرداخت جریمه، ممکن است محکوم به حبس ابد نیز شود. کمیته ضداارتشای مالزی، در سال ۲۰۰۹ میلادی براساس قانون جدید ضداارتشا تشکیل شد؛ حداکثر ۲۰ سال زندان و پرداخت غرامتی معادل ۵ برابر میزان رشوه یا ۱۰ هزار رینگیت را برای متخلفان در نظر گرفت. این کمیته، در مورد انگیزه‌های اصلی ارتشای مدیران؛ داشتن سبک زندگی فراتر از امکانات، دارا بودن تمایلات حریصانه و فرصت‌های مساعد برای ارتشا و ضعف در امانت‌داری و شرافت، را بیان نمود. مجازات فساد اقتصادی در کشور سنگاپور، غرامت ۱۰۰ هزار دلاری علاوه بر بازگرداندن مبلغ اختلاس، حداکثر ۵ سال زندان و یا هر دو است. در مشاغل دولتی، مجازات شدیدتر است. در آفریقای

جنوبی، قانون پیشگیری و مبارزه با فساد اقتصادی مصوب ۲۰۰۴ میلادی تصویب کرده که فرد متخلف را می‌توان به حبس ابد محکوم کرد، علاوه بر این که تا سه برابر مبلغ کلاهبرداری باید به عنوان غرامت پرداخت کند. در کنیا، ماده ۴۸ قانون کیفری به قاضی اجازه داده، مختلس را تا سقف یک میلیون شیلینگ (حدود ۳۰۰ میلیون ریال) جریمه کند و تا ۱۰ سال به زندان اندازد، علاوه بر آن تا دو برابر میزان اختلاس از وی غرامت گیرد. هنگ کنگ در دهه‌های ۶۰-۷۰ درگیر فساد اداری گسترده‌ای بود، به طوری که پلیس، علنی رشوه می‌گرفت و در ادارات دولتی بدون رشوه، کاری انجام نمی‌شد؛ از این رو کمیسیون مستقل مبارزه با فساد تأسیس گردید، کمیسیون مربوط مستقل از سه بخش مجریه، مقننه و قضایی بود و ریس آن در مقابل فرماندار هنگ کنگ پاسخگو بود. (صنیعی، ۱۳۹۵: ۴۵-۴۷).

چین	<ul style="list-style-type: none"> • در چین، میزان فساد مالی زیاد، ۱- عدم کنترل و نظارت بر قدرت، ۲- کمبود انتخاب‌های دموکراتیک ۳- ضعف در آزادی بیان، اقدام؛ استفاده از مجازات اعدام، بعضاً برای پیش‌گیری و جلوگیری از گسترش.
هنگ کنگ	<ul style="list-style-type: none"> • وضعیت: ۱- درگیر فساد اداری گسترده (دهه‌های ۶۰ و ۷۰) ۲- رشوه گرفتن علنی پلیس ۳- انجام ندادن کار در ادارات دولتی بدون رشوه اقدام؛ تأسیس کمیسیون مستقل مبارزه با فساد (مستقل از سه بخش مجریه مقننه و قضایی).
کنیا	<ul style="list-style-type: none"> • اقدام؛ ماده ۴۸ قانون کیفری کنیا مختلس تا سقف یک میلیون شیلینگ جریمه و تا ۱۰ سال حبس، پرداخت غرامت تا دو برابر میزان اختلاس.
آفریقای جنوبی	<ul style="list-style-type: none"> • وضعیت: سازمان مستقل «دبیدان اختلاس» در آفریقای جنوبی؛ یازده ماه فعالیت، دریافت ۱۲۲۷ مورد شکایت از اختلاس و ارتشا توسط مردم. اقدام؛ قانون پیشگیری و مبارزه با فساد اقتصادی مصوب ۲۰۰۴ میلادی، تصویب حبس ابد متخلف و غرامت تا سه برابر مبلغ کلاهبرداری
سنگاپور	<ul style="list-style-type: none"> • مجازات فساد اقتصادی در کشور، غرامت ۱۰۰ هزار دلاری و بازگرداندن مبلغ اختلاس، حداکثر ۵ سال زندان و یا هر دو. • مشاغل دولتی ۷ سال حبس، برکناری مدیر مفسد، قطع حقوق و مستمری وی، کاستن از درجه و رده وی، انفصال از مشاغل دولتی
مالزی	<ul style="list-style-type: none"> • تشکیل کمیته ضداارتشا در سال ۲۰۰۹ میلادی، مجازات حداکثر ۲۰ سال زندان و غرامت معادل ۵ برابر میزان رشوه. انگیزه‌های ارتشای مدیران: ۱- بی‌تأثیری کم بودن حقوق، ۲- داشتن سبک زندگی فراتر از امکانات، ۳- دارا بودن تمایلات حریصانه ۴- فرصت‌های مساعد برای ارتشا ۵- ضعف امانت‌داری.
هند	<ul style="list-style-type: none"> • تصاحب اموال به صورت غیرقانونی، محکوم به دو سال حبس یا پرداخت غرامت یا هر دو، اگر کارمند باشد و از شخصیت حقوقی خود سوءاستفاده کند، تا ۷ سال حبس علاوه بر پرداخت غرامت باید تحمل کند. ممکن است محکوم به حبس ابد شود.
ویتنام	<ul style="list-style-type: none"> • تیرباران محکومین ۲۹ نوع جرم، ۵ مورد مربوط به فساد اقتصادی (کلاهبرداری، اختلاس، قاچاق، جعل و ارتشا) • ازال سال ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۶ میلادی، اعدام ۱۲ بانکدار در ویتنام

شکل ۶: تجربیات کشورهای موفق مبارزه با فساد

نتیجه‌گیری

سیاست‌گذاری جنایی قضایی به سیاست‌گذاری جنایی تقنینی، آن طور که مورد برداشت، تفسیر و عمل قضات قرار می‌گیرد، گفته می‌شود؛ و سیاست‌گذاری کیفری در چارچوب یک نظام حقوقی معنا پیدا می‌کند و هر چه این سیاست‌گذاری کیفری منسجم، نظام‌مند، جامع، مبتنی بر عقلانیت و پربازده باشد، نظام عدالت کیفری در نیل به اهداف خود موفق خواهد بود. سیاست‌گذاری جنایی به گونه‌های مختلف تقسیم می‌شود؛ که سیاست‌گذاری جنایی قضایی از جمله آن است. تفسیر، تبیین و تطبیق قوانین به موارد خاص بر عهده قضات است. از مفاهیم مهم در ابزار سیاست‌گذاری و دانش حقوق، عدالت اجتماعی است. اصل ۱۵۷ قانون اساسی، به نحوه انتخاب ریس‌قوه قضاییه که توسط رهبرمعظم انقلاب (مدظله‌العالی) انتخاب می‌شود و شرایط آن اشاره می‌کند. سیاست‌گذاری جنایی مقنن، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، با تحدید اختیارات قضایی، درصدد جلوگیری از استبداد قضایی، عدم تشتت آرا و حفظ حقوق جامعه، بزه‌دیده و بزه‌کار می‌باشد.

داشتن شغل دیگری همزمان با تصدی منصب قضا، از عوامل مخدوش‌کننده، استقلال یا بی‌طرفی دادرسی می‌تواند باشد. اعمال محدودیت در شغل دوم از مرسوم‌ترین ابزارهای مبارزه با تعارض منافع است که در کشورهای متعددی به کار رفته است. مبنای ممنوعیت قضات از اشتغال به امور تجاری و فعالیت در بنگاه‌های اقتصادی، جلوگیری از مخدوش شدن اعتماد عمومی به قضات است. اقتصاد ضعیف، نقطه‌ی ضعف و زمینه‌ساز نفوذ و سلطه و دخالت دشمنان است. در سیاست‌گذاری اقتصاد سیاسی نولیبرال بر این موضوع تاکید می‌شود که بازیگران سیاست‌گذاری جهانی، الگوهای کنش خود را بر اساس اهداف اقتصادی تنظیم می‌کنند. اقتصاد مقاومتی، اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) به ادبیات اقتصاد ایران افزوده شد. سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی از مهمترین سیاست‌های اقتصادی ایران محسوب می‌شود.

اکنون که مواجهه انقلاب اسلامی ایران با جنگ اقتصادی و تحریم از سوی دشمن به عنوان تاکتیک کوتاه مدت و راهبرد بلندمدت نظام اقتصادی جمهوری اسلامی توسط رهبرمعظم انقلاب (مدظله‌العالی) ابلاغ گردید، از محورهای مورد تاکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در تبیین ابعاد و مؤلفه‌های اقتصادمقاومتی، مردمی کردن اقتصاد و توانمندسازی بخش خصوصی برای ایفای نقش محوری در اقتصاد کشور است، یکی از مهم‌ترین ابزارهای جنگ اقتصادی، تحریم می‌باشد. با توجه به ساختار اقتصادی و بنیادی یک کشور، بروز شوک‌های خارجی همچون تحریم‌های اقتصادی توانایی این را دارند که بخش‌های مختلف اقتصادی آن کشور را تحت تأثیر تشدید خود قرار دهند. نتایج سخنرانی‌های فاصله زمانی

۱۳۹۵/۴/۱۲ تا ۱۴/۱۳۹۸/۳ مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نشان‌دهنده این است که ایشان معتقدند؛ رویکرد دشمنان به‌ویژه آمریکا از حوزه رویارویی نظامی و مستقیم به رویارویی اقتصادی تبدیل شده است. البته ایالات متحده آمریکا، همواره ضمن اعمال تحریم‌های یکجانبه، به دنبال متقاعد کردن سایر کشورها نسبت به تحریم ایران از طریق استفاده از ابزار دیپلماسی در راستای جنگ اقتصادی بوده است و حتی در استراتژی امنیت ملی آمریکا به موضوع تحریم‌های اقتصادی زیرمجموع دیپلماسی اقتصادی اشاره شده است. تهدید، نقطه مقابل امنیت است، تهدید، تحریم و ... در نهایت به دنبال ناامن‌سازی کشور است. جرائم و فساد اقتصادی، در شرایط تحریم و جنگ اقتصادی تأثیر مستقیم بر گسترش بزهکاری در جامعه و تهدیداتی که نسبت به ثبات و امنیت جوامع، ارزش‌های اخلاقی و حقوقی، توسعه پایدار اقتصادی و حاکمیت قانون دارد، می‌گذارد. قانونگذار جمهوری اسلامی ایران برخورد کیفری با جرائم اقتصادی را اولین و سریع‌ترین راه مقابله، مورد توجه قرار داده است. شفافیت در حقوق بین‌الملل ابعادی وسیع و سابقه‌ای طولانی دارد. شرط لازم برای سالم بودن یک نظام اقتصادی، وجود شفافیت در ابعاد مختلف است. شفافیت اقتصادی باعث سلامت اقتصادی و کاهش فساد می‌شود، و زمانی به یک ضابطه، قانون یا فرآیند حقوقی، شفاف می‌گوییم که بتوان به راحتی آن را درک کرد، مانند زمانی که از طریق یک پنجره شفاف قادر به مشاهده اشیا هستیم. فرآیند مقابله با مفاسد اقتصادی، شامل مراحل تشخیص و پیشگیری، مقابله و مجازات است. امروزه «جرائم اقتصادی» باعث آسیب‌های فراوان به سیستم اقتصادی هر دولت و نیز سیستم اقتصاد بین‌المللی است. جرائم اقتصادی بالاترین نسبت را با فساد مالی مدیران سطح بالا و یقه سفیدها دارد. مفاسد اقتصادی همواره هزینه‌های هنگفتی را بر جامعه تحمیل می‌کند. در قانون مجازات اسلامی با توجه به مجموع مواد ۳۵، ۴۷ و ۱۰۹ قانون، مصادیق حصری جرائم اقتصادی را بدست آورد که شامل جرائم فهرست شده در تبصره ماده ۳۶ و جرم کلاهبرداری می‌شود. در قانون جدید مجازات اسلامی قائل به یک نوع دسته‌بندی جرائم اقتصادی با توجه به میزان ریالی موضوع جرم بود و بر این اساس آنها را به خرد، متوسط و کلان تقسیم نمود. قانونگذار در مبارزه با جرائم متوسط و کلان با تدابیر کیفری سخت‌گیرانه در تعیین و اجرای مجازات، مانند الزام به تشهیر مجرمین اقتصادی کلان، محرومیت مجرمین اقتصادی متوسط و کلان از تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات و محرومیت از امتیاز شمول مرور زمان تعقیب و اجرای مجازات، تلاش نموده تا بر حتمیت و قطعیت اجرای مجازات، به منظور پیشگیری کیفری از جرم اقتصادی تأکید نماید.

کمیته ضدارتشای مالزی، در سال ۲۰۰۹ میلادی براساس قانون جدید ضدارتشا تشکیل شد؛ حداکثر ۲۰ سال زندان و پرداخت غرامتی معادل ۵ برابر میزان رشوه. انگیزه‌های اصلی ارتشای مدیران عبارت است

از داشتن سبک زندگی فراتر از امکانات، دارا بودن تمایلات حریصانه، فرصت‌های مساعد برای ارتشا و ضعف در امانت‌داری و شرافت.

پیشنهادها

در پیشگیری و شفافیت در کاهش و پیشگیری از فساد اقتصادی پیشنهادهایی می‌توان طرح نمود؛
۱- عملیاتی نمودن سیاست‌های اقتصادمقاومتی در راستای مقاوم‌سازی اقتصاد. ۲- تفاهم‌نامه‌های قضایی-امنیتی مبادله و استرداد مفسدان اقتصادی فراری از کشور، با سایر کشورها. ۳- تحقق و پیگیری ثبت حقوق و مزایای مدیران، مسئولان مربوطه در سامانه شفافیت حقوق و مزایا. ۴- دسترسی به آرای قضات و تحلیل آن توسط نخبگان حقوقی و تشویق قضات به صدور آرا و احکام متقن. ۵- تسریع در رسیدگی به پرونده‌های مفسدان اقتصادی.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- بیانات مقام‌معظم رهبری (مدظله‌العالی) ۱۳۸۰/۱۰/۱۹
- اسماعیلی، آیت اله (۱۳۹۵). پیشگیری از جرائم جنسی از دیدگاه آموزه‌های اسلام، تهران: انتشارات پژوهش پارس.
- اعظمی‌مقدم، مجید، (۱۳۹۰). «مفهوم‌شناسی جرم اقتصادی یا فساد اقتصادی»، کارآگاه، سال چهارم، دوره دوم، پاییز ۹۰، شماره ۱۶.
- آزادمنش، ابوالفضل (۱۳۹۸). واکوی جرایم اقتصادی دولت و مقابله با آن در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.
- آل‌کجباف، حسین؛ انصاریان، مجتبی (۱۳۹۳). تأثیر تحریم‌های یک جانبه و چند جانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی، حقوق پزشکی، دوره ۸، شماره ۲۹.
- پزشکی، روزبه؛ عسگرخانی، ابومحمد؛ عطاشنه، منصور (۱۴۰۰). «ساز و کارهای پیشگیرانه برای مقابله با تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران»، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، دوره شانزدهم، شماره ۵۸، بهار. تقوی‌نصرآبادی، میرزاحمدباقر (۱۴۰۰). جرم‌شناختی بزه دیدگی در جرائم اقتصادی، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد یزد.
- تنگستانی، محمد قاسم (۱۳۹۸). «حدود و لوازم اختیارات رئیس قوه قضاییه در ایجاد تشکیلات لازم در دادگستری در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه حقوق اداری، سال ششم، شماره ۱۹، تابستان.
- جوانمرد، رضا (۱۳۹۶). چگونگی تأثیر شفاف‌سازی اقتصادی بر رشد اقتصادی کشورهای خاورمیانه طی دوره ۲۰۰۳-۲۰۱۵، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی.
- حاجی‌حسینی، محمدرضا (۱۴۰۰). مطالعه تطبیقی مبحث جرائم اقتصادی در حقوق جزای ایران، فقه امامیه و حقوق جزای فرانسه»، پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه آموزش عالی رضویه.
- حسینی آزاد، سیدعلی (۱۳۹۹). اصل شفافیت در مبادلات پولی و مالی از منظر حقوق بین‌الملل اقتصادی، رساله دکتری، دانشگاه علامه طباطبائی.
- حیدری، زهرا (۱۳۹۷). اصول پیشگیری غیرکیفری از جرم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آیت‌الله‌العظمی بروجردی (ره).
- خسروآبادی، امیرحسین (۱۳۹۹). جایگاه عدالت اجتماعی در الگوی سیاست‌گذاری کیفری؛ بررسی مقررات کیفری اسلام و اسناد حقوق بشر و مقایسه آن با رویکرد جمهوری اسلامی ایران»، دانشگاه شهید بهشتی.
- دشتی، فرزانه؛ پوردانش، سیدسامر؛ باقری‌نیا، حدیث؛ مکرمی‌پور، محمد باقر (۱۴۰۰). «مولفه‌های قدرت نرم و اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه دولت‌پژوهی جمهوری اسلامی ایران، دوره جدید، سال هفتم، شماره سوم، پاییز.

- رادمان، امین، قدسی (۱۳۹۷). رویکرد حقوق کیفری ایران به جرم اختلاس با تأکید بر سیاست گذاری جنایی قضایی، رساله دکترا، دانشگاه مازندران.
- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۹۷). درآمدی بر جرم شناسی، چ ۱، تهران: سمت.
- رحیمی نژاد، اسماعیل (۱۳۹۴). جرم شناسی، چاپ چهارم، تبریز: نشر فروزش.
- زمانی، علی اکبر، (۱۳۸۸). «درآمدی بر ابعاد مفاسد و جرایم اقتصادی و پیامدهای آن بر امنیت ملی»، کارگاه، دوره دوم سال دوم تابستان، شماره ۷.
- سجادی پناه، سیدمصطفی (۱۳۹۸). بررسی ابعاد شفافیت اقتصادی در اقتصاد اسلامی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مفید.
- سند استراتژی امنیت ملی ایالات متحده آمریکا، ۲۰۱۷.
- سند تحول قضایی، فصل اول: ۱۳۹۹
- سیاست های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲.
- سیاهبیدی کرمانشاهی، سعید (۱۴۰۰). «بررسی تعارض منافع مقامات قضایی»، فصلنامه دانش حقوق عمومی، سال دهم تابستان، شماره ۳۲.
- صالح نیا، علی؛ بختیاری، حسین (۱۳۹۷). «ولایت بندی تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)»، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، دوره ۸، شماره ۲۷، تابستان.
- صنّعی، سحر (۱۳۹۵). «تبیین مفهوم فساد اقتصادی و سیاسی در جامعه توسعه محور»، ماهنامه پژوهش ملل، دوره دوم، شماره ۱۵، اسفند.
- عباس نیا، سید محمد؛ بت شکن، محمد هاشم؛ دهقان دهنوی، محمد علی؛ محقق نیا، محمد جواد؛ اصلی پور، حسین (۱۳۹۸). «طراحی شبکه عوامل مؤثر بر عیوب ساختاری در تنظیم گری صندوق های بازنشستگی (در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و بیانیه گام دوم انقلاب)»، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، سال بیست و دوم، شماره ۸۴، پاییز.
- عباسی، حسن (۱۳۹۹). مسئولیت بین المللی دولت در جرایم اقتصادی با بررسی کنوانسیون پالمو، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور استان بوشهر، مرکز پیام نور عسویه.
- عباسی کلاش، مصطفی (۱۳۹۷). شناسایی معیارهای کنترل پیشینی فساد برای نهادهای منتخب ایران؛ ارائه معیارهایی برای تحقق بند نوزدهم سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (علیه السلام).

علی‌محمدی، محبوبه (۱۳۹۸). «گفتمان‌سازی بیانیه گام دوم انقلاب، تبیین منظومه فکری مقام معظم رهبری (مدظله العالی) درباره محورهای هفتگانه بیانیه»، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

علیمردانی، محمود (۱۳۹۸). تحلیل اختیارات قضایی از منظر سیاست‌جنایی ایران، رساله‌دکتری، دانشگاه عدالت.

قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲

قانون اساسی

کاشانی، جواد؛ فتحی‌زاده، امیرحوشنگ (۱۳۹۸). «اصل شفافیت در معاملات دولتی و افراد»، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، سال ۱۱، شماره ۲۴، تابستان.

کیماسی، مسعود؛ رضایی، سولماز؛ غفاری‌نژاد، امیرحسین (۱۳۹۵). «تأثیر تحریم‌های نظام‌بانکی کشور بر سودآوری آنها»، پژوهش‌های پولی‌بانکی، ۹ (۲۸).

گنجعلی‌دارانی، وحید؛ تجری، محمدعلی (۱۳۹۸). مستندات قرآنی و روایی بیانیه گام دوم انقلاب در حوزه اقتصاد». پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه قم.

محقق، محمدجواد (۱۳۸۹). «بررسی مفسد اقتصادی از دیدگاه اسلام»، مجموعه مقالات همایش ارتقای سلامت اداری، شورای هماهنگی دستگاه‌های نظارتی، تهران: انتشارات زمان نو.

محمد نسل، غلامرضا (۱۳۸۹) «فرآیند پیشگیری از جرم»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۱، بهار.

مراد، امیرحسین (۱۳۹۸). اعمال نفوذ بر خلاف حق در رویه قضایی ایران و کنوانسیون مبارزه با فساد، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

مصطفی‌نژاد، عباس (۱۳۹۶). «سیاست‌گذاری اقتصادی کنترل تحریم در فرایند دیپلماسی هسته‌ای»، فصلنامه سیاست، دوره ۴۷ شماره ۳ پاییز.

معاونت پیشگیری از جرم قوه قضاییه (۱۳۹۸). «بازخوانی تفسیر و تحلیل بیانیه گام دوم انقلاب مقام معظم رهبری خطاب به ملت ایران»، ۱۳۹۸/۳/۲۱.

نای، جوزف (۱۳۸۹). آموزش عالی، فرهنگ عامه و قدرت نرم، ترجمه حسن روحانی، تهران، دانشگاه امام صادق علیه السلام.

نریمانی، شعیب (۱۳۹۹). نقش مشارکت شهروندان در افشای فساد اقتصادی ایران و آمریکا، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

الف) منابع انگلیسی

Bayne, Nicholas, and woodlock, Stephen (2003). The New Economic Diplomacy.
Clinton, Bill (2000). A Foreign policy for the Global Age. Address to University of
Nebraska, www.Clintonfoundation.org.

- Cullen, P. J. and Reichborn-Kjennerud, E. (2017). MCDC Countering Hybrid Warfare project: Understanding Hybrid Warfare, A Multinational Capability Development Campaign project, Baseline Assessment document and detailed case studies. available at: <https://wss.apan.org>
- Eyler, R (2007). Economics sanction International policy and political Economy at Work, Palgrave Macmillan.
- Katzman, K. (2016). Iran's foreign policy. Congressional Research Service. Report N. 7:1-51. Retrieved from
- Nye, Joseph. S (2004). soft power: The Means of success in World New York: Public Affairs.

